

A Lajos utca 158. homlokzata a kibontott középkori ablakokkal. Sodor Alajos rajza. Tihanyi Bence reprodukciója

BERTALAN VILMOSNÉ

Az óbudai piactér feltárása

Károly Róbert özvegye, az idősebb Erzsébet királyné 1343-ban megkapta fiától az óbudai királyi várat összes tartozékaival együtt. 1355-től, miután a várost fölosztották a káptalan és a királyné között, a vár környéke is az ő birtokába került. Az özvegy királyné átépíttette a várat, és kúriának rendezte be. Ettől az időtől kezdve itt töltötte életének nagy részét. A városban is nagyarányú építkezéseket kezdett. E munkákat új építőműhely végezte. Vezetője, a német Konrád mester 1340 körül telepedett le Óbudán. Az Erzsébet által építtetett két legjelentősebb óbudai templomot, a klarisszákat és a prépostságot nagy csodálattal emlegették a kortársak és az utódok. Nagy Lajos és Zsigmond király a klarissza kolostor szépségét magasztalják. Ramzanus olasz püspök, aki Mátyás király udvarában élt egy rövid ideig, azt mondta az óbudai káptalan templomáról, hogy bármelyik nagyvárosnak díszévé válnék. Mindezek mellett a királyné átépíttette a korábbi település Margit-kápolnáját, mely 1355 után a város plébániatemploma lett. Az apothecariusoknak (fűszer- és gyógynövény-kereskedőknek) kőházat emeltetett, melyet 1369-ben a klarissza kolostornak adományozott. A domus apothecariumot, a kereskedőházat lakóházként használták később az apácák, így 1439-ben Péter özvegye ebben a házban végrendelezik („in

domo nostra apothecali”). A vegyeskereskedőkön kívül sok mészáros is kihozta portékáját az óbudai piacra, mert Erzsébet királyné — a nyilvános hetipiac mellett — megadta nekik a húsfűzés monopóliumát is 1369-ben. A mészárosok ezért évente három mázsa fagyút adtak a királynéi várnak, egyet pedig a várnagynak. Az óbudai piacon a káptalannak és a klarissza apácáknak is volt hússzékük. A mészárosok és apácák közötti piaci vitára utal egy okleveles adat:

Szilágyi Erzsébet 1472-ben meghagyja az óbudai városi hatóságnak, hogy az *apácák hússzékét*, melyet leromboltak, állítsák vissza, és kötelezzék a mészárosokat, hogy térítsék meg az apácáknak ebből származó kárát. A piacon ekkor elsősorban a helyi lakosok és a közvetlen környékbeliek vásároltak.

Az óbudai vásár korábbi forgalmára egy 1212-es oklevélben találunk adatokat. A sót, bort s egyebet — elsősorban keleti fűszert és luxusárúkat — szállító

hajókat vámolták meg az óbudai kikötőben. Valószínűleg ezekkel az árukkal kereskedtek azok a kereskedők, akikről az oklevelekből és az ásatásoknál előkerült leletekből szerzünk tudomást. Kereskedésre, pénzváltásra mutat az a két újabb lelet is, melyet a piactér, az első királyi kúria és a prépostság környékén találtunk. A két, részlegesen megmaradt bronzmérleg készítési módja és kialakítása azonos azzal az ugyancsak Óbudán előkerült mérleggel, melyet a 12. századra datált Méry

A Lajos utca 158. udvarrészlete a középkori épülethez csatlakozó toldalékszárnyakkal

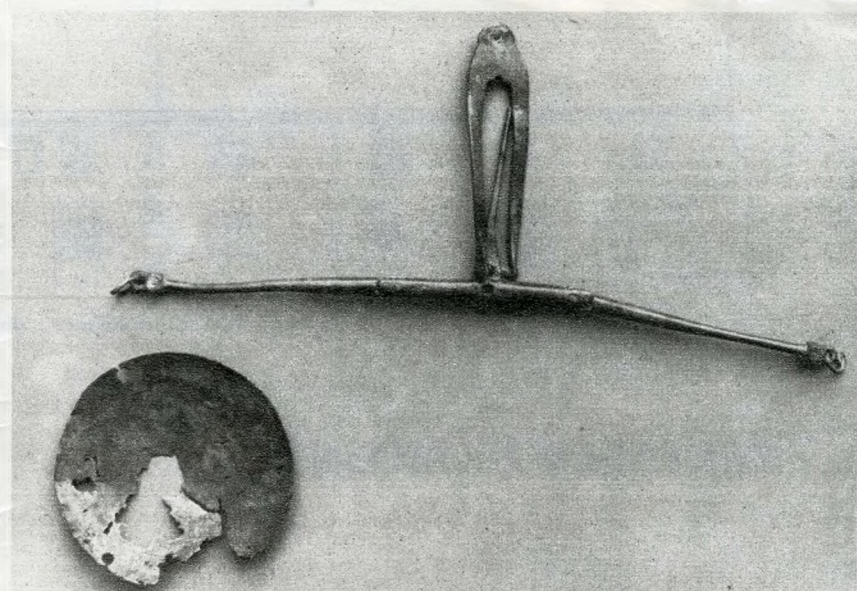

Szőlőtaposás. XVI. századi kalendáriumrészlet. Molnár János felvétele

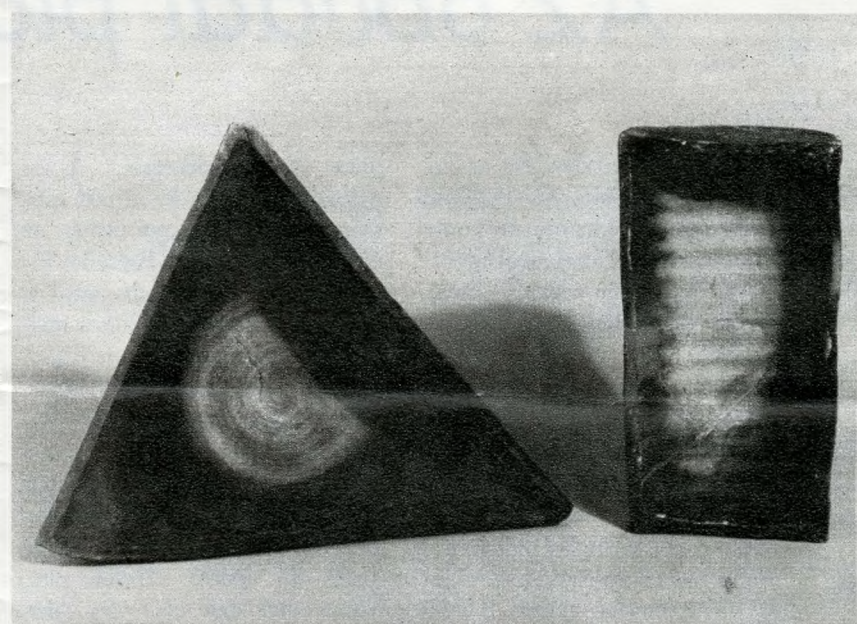
István, a Nemzeti Múzeum régésze. Ez a mérleg a múlt század végén került elő római leletekkel együtt a Kórház utca 20-ból. A mérlegek teherbírása kicsi, karhosszúságuk 216, illetőleg 189 mm, így elsősorban nemesfém mérésére használhatták őket. A pénzváltás főleg nagy forgalmú kereskedőtelepeken és királyi pénzverő helyeken zajlott le. A mérleg használata éppen olyan időszakra esik, amikor a nagyarányú pénzromlás miatt nagyobb szerephez jutott a mérlegelt vetetlen ezüst mint fizetési eszköz. Jelentős óbudai kereskedelmi forgalomra utal az 500 darabból álló, 1143 és 1195 közötti időből származó bizánci pénzlelet is.

A 14. századi oklevelek arról tanúskodnak, hogy a város vezető rétege a piactér körüli há-

zakban lakott. Így 1343-ban a király orvosának, Magister Mannusnak a piactéren levő kúriáját 50 márka aranyért vette meg Tötös, a királynéi vár várnagya, királyi főajtónálló és Bars megye főispánja. 1390-ben említene az oklevelek egy, a piactér mellett álló házat (domum ante theatrum civitatis Veteris Budensis), mely Péterman bírósága volt, és melyet a végrendeletében — óbudai szőlőjével együtt — felesége és leánya halála után a klarissza kolostorra hagyott. Patika Dénes bíró 1452-ben iktatta be a kolostort ennek a háznak birtokába. 1476-ban az egri püspök vásárolt meg egy piactéri házat, mely szomszédos volt Fodor Pál bíró és Futamoth Gergely (1493 és 1521 között ugyancsak bíró) házaival. 1500 körül Óbudai Ferenc diák,

XII—XIII. századi bronzmérleg darabjai. Tihanyi Bence felvételei

Középkori szürke kályhaszemek, a piactéri házak cserépkályháinak maradványai

akit II. Ulászló nemesi rangra emelt, egy piactéri házat cserélt a prépostsággal. A piactéren és környékén a klarissza apácák is több házat birtokoltak. 1475-ben Széchenyi Benedeknek és nejének, Borbálának adtak át használatra egy kőházat a piactéren, mely a kolostor előtt és mellett, a domus apotecariorum (kereskedőház) során állt. Az épület déli szomszédja egy elhagyott házhely, északi szomszédja pedig az apácák másik háza.

A klarissza kolostor maradványa a mai Perc utca, Magyar Lajos utca és Mókus utca közötti területen található (Budapest 1980. 12. szám). A kolostort és a piactéri házakat az utóbbi évek régészeti kutatásai alapján ismertük meg. Az óbudai őslakosság többszöri erőszakos ki-

telepítése után idegen telepések beköltözésével és az ezt követő újjáépítéssel eltűntek, illetve beépültek a középkori maradványok. A 18. századi utcavezetésben némiképp megőrződött a középkori városszerkezet, így az észak—déli utakhoz (Lajos utca és Magyar Lajos utca) kapcsolódó kelet—nyugati utak (Kulcsár utca—Serfőző utca—Tél utca—Zichy utca—Templom utca) egyes szakaszaiban.

A 18. századi város terei zömmel az utcák kiöblösítéséből keletkeztek, ilyen volt a Lajos utca 158. körüli Zsidó tér, Zöld tér (Grün Platz). Nevét az itt tartott hetivásárokról, illetve a téren álló házak zsidó lakosaitól kapta. A tér nyugati házsorában (a mai Lajos u. 158. számú épületben) kerültek elő az első

Középkori edények

Disznóölés ábrázolása a XVI. században készült kalendáriumból
Molnár János felvétele

XIII. századi ausztriai állatalakos kiöntőcsöves edénytöredék

középkori nyomok a 60-as években. A *Budapesti Műemlékjegyzék* (1960) és *Budapest Műemlékei* 2. kötete (1962) a lakóházakat tévesen a 14. században épült klarissza kolostor részleteként írja le. A klarissza kolostor feltárása után több 13–16. századi házat és több utca maradványait találtak meg a középkori eredetű Lajos utca 158. körül. A házak egy kiöblösödő utcából alakult középkori tér mentén sorakoztak a 18. századi állapothoz hasonlóan. Ehhez csatlakozott egy feltételezett észak–déli utcának dél felé kiöblösödő része (a mai Lajos utca 160. környéke). A piactér a 11–12. századi, északkelet–dél-nyugati útra épült, melynek egyes rétegein 12., illetve 13. századi és késő középkori anyag került elő. Feltételezés szerint, ez az út ke-

ti irányban a középkori kikötőhöz vezetett, dél felé pedig a mai Bécsi út középkori előzményéhez, az esztergomi nagy úthoz csatlakozott. Ennek az útnak a mentén — a lebontott Lajos utca 165. helyén — találtuk a legkorábbi, 1200 körülre datálható épületet, illetve két 13. századi ház maradványát. A 14–15. század folyamán kialakult piactér egyben a királynéi város centruma volt. Utcák nyíltak belőle, melyek a Duna-partra, illetve a királynéi várhoz és a plébániatemplomhoz vezettek. Északi, legszélesebb oldalánál megtaláltuk azt a kutat, melyet oklevél is említ.

A hozzávetőleg 1500-ra kialakult zárt soros beépítés városias jellegről árulkodik. Az itt feltárt középkori házak többségének legalsó szintje egy helyiségből állott,

melybe körülbelül két méter széles kőkeretes ajtón lehetett bejutni. A helyiségek szintje az utcaszintnél mélyebben helyezkedett el. Később, az utcaburkolat emelkedésével, lépcsők épültek az ajtók elé. A feltárt alsó helyiségekben nem volt ablak, legfeljebb nagyon keskeny szellőzőnyílás. Egy részük, az oklevelek adatait is figyelembe véve, feltehetőleg borospince lehetett. Az óbudai polgárok ugyanis a várostól nyugatra elterülő dombokon szőlőket birtokoltak. A helyiségek raktározási célokat is szolgálhattak. Ezek a kőházak, mint a Lajos utca 158. is igazolja, egyemeletesek voltak, de több emeletesek is lehettek. Az épületek feltárásánál talált kályhaszem és ablaküveg-töredékek arra utalnak, hogy az emeleti helyiségekben cse-

rpepkályhák álltak, és az ablakok néhol színes üvegből készültek. Az életmódra valamelyes fényt vetnek a belül mázas, fehér anyagú agyagedények és a nagy számban előkerült ausztriai, illetőleg Bécsből származó grafitos anyagú edények, mécsesek. Több üvegpalack és üvegphár igazolja: jó módúak voltak az egykori lakosok.

Az óbudai középkori piactér jelentőségét a budapesti és magyarországi várostörténet szempontjából az épületmaradványok sora és az előkerült gazdag leletanyag bizonyítja. Ezt a felismerést a műemléki helyreállítás koncepciója is tükrözi: a Lajos utca 158. teljes helyreállítása mellett be akarja mutatni több jelentős épület maradványát és a lehetőségekhez mérten a térszerkezetet.